

Ключевые слова: средства защиты сельскохозяйственных растений, историческо-правовой анализ, законодательство в сфере защиты растений.

**THE HISTORICAL-LEGAL ASPECT USING PROTECTION FRAMES
OF AGRICULTURAL PLANTS**
Sakadzhu E.B.

In agriculture of Ukraine the important place belongs to protection of agricultural plants against harmful organisms. Questions of historical formation and development of legal regulation of use of such protection, being actual are brought up today, its stages are allocated.

Key words: protection frames of agricultural plants, the istorichesko-legal analysis, the legislation in sphere of protection of plants.

Надійшла до редакції 18.01. 2010 р.

УДК 343.34:331.45] (477)

Г.С. Крайник, аспірант
*Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 272 КК УКРАЇНИ

У ч. 1 ст. 272 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» зазначено: «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, – карається ...», а в ч. 2 ст. 272 КК читаємо: «Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель лю-

дей або інші тяжкі наслідки, – карається ...».

Об'єктивна сторона досліджуваного злочину є сукупністю ознак, що характеризують порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою ззовні. Правильне встановлення її ознак відіграє вирішальну роль для кваліфікації порушення правил безпеки на виробництві, відмежування злочину, передбаченого ст. 272 КК, від суміжних, окреслення кола відповідальних осіб, усунення помилок, що допускаються в судово-слідчій практиці по справах цієї категорії, а також

для вжиття профілактичних заходів по усуненню виявлених причин та умов, що створили можливість для вчинення такого злочину [1, с. 201, 202].

Дослідження проблем правильної кваліфікації злочинів проти безпеки виробництва та ст. 272 КК, зокрема, після прийняття КК 2001 р., було розпочато В.І. Борисовим, О.О. Пащенко, О.О. Бахуринською, В.О. Навроцьким та деякими іншими науковцями. Допоможе правильному й однозначному застосуванню на практиці розділу Х КК «Злочини проти безпеки виробництва» (статті 271 – 275 КК) також постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 12 червня 2009 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» [11]. Слід зазначити, що до червня 2009 р. не було постанови Пленуму Верховного Суду України, спеціально присвяченої злочинам проти безпеки виробництва, яка базувалася б на положеннях КК 2001 р.

Окремі важливі теоретичні та практичні питання залишаються невирішеними або недостатньо розробленими й до сьогодні. Тому метою даної статті є загальна характеристика об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України, детальний розгляд

діяння як обов'язкової її ознаки у досліджуваному злочині. Для досягнення цієї мети слід проаналізувати поняття «роботи з підвищеною небезпекою», з'ясувати, де міститься їх перелік, чи є він вичерпним, що належить розуміти під «порушенням правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві», надати останньому кримінально-правову характеристику. Завданням дослідження є сприяння правильному застосуванню ст. 272 КК.

Згідно з нормативними приписами, що містяться в частинах 1 і 2 ст. 272 КК, обов'язковою умовою для кваліфікації вчиненого діяння є настання вказаних у ній наслідків. Ось чому злочин, що передбачений цією статтею, за конструкцією свого складу треба відносити до злочинів з матеріальним складом. З урахуванням цього, об'єктивній стороні складу злочину, відповідальність за який закріплено в ст. 272 КК, належить мати принаймні 3 обов'язкові ознаки – діяння, його наслідки й причинний зв'язок між ними.

Діяння, як вважають М.І. Панов і В.П. Тихий, – це свідомий акт поведінки людини, який завжди є наслідком пізнавальної діяльності, відбиттям у свідомості людини об'єктивного світу. Тому не є діянням у криміналь-

но-правовому значенні не контролювані свідомістю рухи тіла, навіть якщо їх наслідки були б суспільно небезпечними. Суспільно небезпечне діяння має бути вольовим, тобто проявом волі особи. Діяння, в якому немає прояву волі, вчинене, наприклад, внаслідок нездоланної сили, нездоланного фізичного примусу тощо, не може розглядатись як злочин [9, с. 89].

При встановленні змісту кримінально-правової норми варто звернутися перш за все до аналізу змісту відповідної диспозиції статті Особливої частини КК, яка передбачає вчинене суспільно небезпечне діяння, а за наявності бланкетної диспозиції – до змісту законів чи підзаконних актів, які конкретизують, уточнюють кримінально-правові заборони чи приписи. Але цього недостатньо, оскільки цей аналіз є лише початковим (хоча й найбільш важливим). Певні ознаки чи елементи кримінально-правової норми описуються також і в статтях Загальної частини КК стосовно суб'єкта злочину, вини та її форм, незакінченого злочину, співучасті у злочині. Отже, висновок щодо змісту цієї норми й самої кримінальної протиправності діяння, яке суперечить нормі кримінального права й порушує її, вимагає комплексного аналітичного підходу [8, с. 20, 21].

У частинах 1 і 2 ст. 272 КК містяться бланкетні диспозиції. Бланкетна диспозиція – це частина кримінально-правової норми, зміст якої визначається не тільки законом про кримінальну відповідальність, а й використанням тексту нормативно-правових актів, що належать до інших галузей права – адміністративного, фінансового, податкового, трудового, господарського, екологічного, земельного та ін. У такому разі завжди йдеться про змішану протиправність, яка з точки зору семантичного аналізу знаходить вираження в характеристиці злочину в законі про кримінальну відповідальність із застосуванням різних слів і словосполучень: «незаконні дії», «порушення правил», «порушення законодавства», «порушення прав» тощо [5, с. 29, 30]. Разом з кримінально-правовою заборonoю, такі діяння заборонені й нормами інших галузей права, що містять у собі як загальні приписи про неприпустимість подібних порушень, так і конкретні технічні вимоги безпеки, саме які й необхідно з'ясувати для конкретизації змісту діяння [2, с. 39].

Відзначимо, що деякі суди під час розгляду справ не звертають уваги на ігнорування органами досудового слідства бланкетної диспозиції у ст. 272 КК, від чого потерпає повнота

визначення об'єктивної сторони злочину й висвітлення її у вироку, що може вплинути на правильність кваліфікації дій підсудного. Наприклад, Каланчацький районний суд у вироку від 6 січня 2005 р. вказав лише, що підсудний К. «порушив правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на підприємстві, що спричинило загибель М.». Про те, які саме статті, яких законів чи інших нормативних актів порушено, у вироку не зазначено взагалі [4]. Подібні випадки нерідко трапляються в судовій практиці майже всіх областей України.

Відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України «Про охорону праці» (зі змінами на жовтень 2009 р.) перелік робіт з підвищеною небезпекою затверджується Державним комітетом України по нагляду за охороною праці [7; 2002. – № 50. – Ст. 2234]. Під такими роботами деякі дослідники розуміють специфічні роботи всіх видів, урегульовані особливими правилами і пов'язані з підйомними механізмами, балонами високого тиску, електромережею високого напруження [13, с. 524]. Це формулювання викликає заперечення: по-перше, це не «роботи всіх видів», а лише деякі, об'єднані внаслідок своїх характеристик; по-друге, є роботи, врегульовані спеціальними правилами, проте вони

не є підвищено небезпечними (приміром, зазначені в Правилах обліку дорожньо-транспортних пригод [10]; по-третє, роботи з підвищеною небезпекою не вичерпуються пов'язаними з підйомними механізмами, балонами високого тиску, електромережею високого напруження, бо існує багато інших видів робіт з підвищеною небезпекою.

Перелік робіт з підвищеною небезпекою, затверджений наказом Державного комітету з нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 р., № 15 [7; 2005. – № 8. – Ст. 455], є вичерпним.

На відміну від звичайних, роботи підвищеної небезпеки відрізняються високим ступенем вірогідності спричинення шкоди особам, які їх виконують. Для них також притаманна висока ціна порушення (помилки) їх провадження: шкода, як результат такого порушення, може бути значною – загибель одного або декількох працівників, каліцтво, тяжкі травми, групові нещасні випадки тощо [2, с. 21].

Є сенс також з'ясувати, що є «порушенням правил безпеки» у ст. 272 КК. Порушення визначено в законі лише як загальна форма вчинення суспільно небезпечної дії або бездіяльності [3, с. 26]. При цьому воно зазвичай є не одиничним актом дії (бездіяльності), а їх сукупністю, системою, де порушується не

одна, а різні вимоги безпеки. Під порушенням правил безпеки потрібно розуміти недотримання чи неналежне дотримання передбачених правилами вимог безпеки, або здійснення у виробничій діяльності дій, прямо заборонених правилами [2, с. 36].

Для встановлення сутності порушення належить звертатися не тільки до переліку робіт з підвищеною небезпекою, а й до спеціальних галузевих правил, що містять організаційно-правові та технічні вимоги безпечного виконання робіт з підвищеною небезпекою на тому чи іншому виробництві. Так, у гірничому виробництві це Правила безпеки у вугільних шахтах, у будівельному – Будівельні норми і правила, що затверджуються Держбудом; у суднобудуванні – Правила техніки безпеки і виробничої санітарії для суднобудівних і судноремонтних робіт. Окремі роботи з підвищеною небезпекою можуть виконуватися в декількох галузях виробництва, практично на будь-якому підприємстві, в установі чи організації. Їх безпека регулюється спеціальними міжгалузевими правилами (приміром, Правила техніки безпеки при електрозварюванні) [2, с. 61].

Із точки зору І.П. Лановенка, факт встановлення конкретних порушень правил техніки безпеки чи інших правил охорони

праці – це вихідна вимога для дослідження об'єктивної сторони досліджуваних злочинів [6, с. 28].

На переконання В.І. Борисова й О.О. Пашенка, порушення правил безпеки (ст. 272 КК) може бути допущене шляхом дії (наприклад, використання для кріплення перекриття штреків бракованих стійок) чи бездіяльності (незабезпечення на висоті безпечними пристосуваннями – приймальними площадками, захисними щитами тощо), або в поєднанні дії і бездіяльності (наприклад, направлення робітників на виконання робіт з підвищеною небезпекою без попереднього обстеження місця останніх, без складання акта про обстеження) [2, с. 61].

З погляду А.А. Тер-Акопова, поряд з дією й бездіяльністю існує особлива форма антисуспільної поведінки – порушення спеціальних правил, що зовні може бути зведено до дії або бездіяльності, а в дійсності зміст порушення є більш специфічним. Ця форма суспільно небезпечного діяння є складним актом поведінки, сутність якого полягає в невиконанні нормативного припису незалежно від того, що він вимагає, – вчинити позитивну дію чи утриматися від негативної бездіяльності. Дія й бездіяльність, на думку вченого, існують у цій ситуації в єдності [12, с. 6]. Ця позиція науковця

викликає заперечення, оскільки, незважаючи на специфіку, порушення правил безпеки все ж відбувається у формі дії або бездіяльності або ж у їх поєднанні. Термін «порушення» не є тотожним «дії» або «бездіяльності», бо може як складатися із системи дій і бездіяльності, так і з однієї дії чи бездіяльності.

Можемо зробити нижчевказані висновки.

Суспільно небезпечне діяння, як ознака об'єктивної сторони складу злочину (ст. 272 КК), виявляється в порушенні шляхом дії (кількох дій) чи бездіяльності або в поєднанні дії та бездіяльності вимог безпеки, що містяться у правилах безпеки праці й виробництва.

Під порушенням правил безпеки слід розуміти недотримання або неналежне дотримання вимог безпеки, передбачених правилами, або здійснення в перебігу виробничої діяльності дій, прямо заборонених ними.

Установлення змісту певних порушень вимагає обов'язкового звернення до відповідних правил безпеки (наприклад, до Правил безпеки у вугільних шахтах, Правил будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів тощо).

Перелік робіт з підвищеною небезпекою, затверджений наказом Державного комітету з нагляду за охороною праці України

від 26 січня 2005 р., № 15, є вичерпним. З урахуванням чинного законодавства вважаємо за доцільне визначити їх як роботи, врегульовані спеціальними правилами (гірничі, будівельні та ін.), що містять підвищену вірогідність спричинення шкоди потерпілим.

Не слід поряд з дією та бездіяльністю вирізняти особливу форму антисуспільної поведінки – порушення спеціальних правил. Незважаючи на специфіку, останнє все ж здійснюється у формі дії або бездіяльності або ж у їх поєднанні. Поняття «порушення» не є тотожним «дії» або «бездіяльності», бо може складатися як із системи дій та бездіяльності, так і з однієї дії чи бездіяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з появою нових понять у чинному законодавстві, як-от: об'єкти підвищеної небезпеки (Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 р. № 2245-III), машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки (Перелік об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки від 15 жовтня 2003 р., № 1631) [7; 2003. – № 42. – Ст. 2222]. Також необхідно дати відповідь на питання про співвідношення понять «об'єкти підвищеної небезпеки» й «роботи з підвищеною небезпекою» щодо можливого вдосконалення диспозиції ст. 272 КК.

Список літератури: 1. Борисов В.И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Укр. юрид. акад. – Харьков, 1992. – 399 с. 2. Борисов В.І., Пащенко О.О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки. – Х.: Вид. СГД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 224 с. 3. Борисов В.И. Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ. – Харьков: Вища шк., 1977. – 113 с. 4. Вирок від 06.01.2005 р.: Справа № 1-42-2005 Каланчацького райсуду Херсонської обл. // Рішення судів України [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. 5. Квасневська Н.Д. Проблема кваліфікації злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: Матер. наук. конф., 15 трав. 2008 р. / Голов. ред. В.І. Борисов. – Х.: Право, 2008. – 296 с. – С. 28-31. 6. Лановенко І.П., Чангули Г.І. Уголовно-правовая охрана трудовых прав граждан. – К.: Наук. думка, 1989. – 280 с. 7. Офіційний вісник України. 8. Панов М.І. Встановлення протиправності як необхідна умова правильної кваліфікації злочинів // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: Матер. наук. конф., 15 трав. 2008 р. / Голов. ред. В.І. Борисов. – Х.: Право, 2008. – 296 с. – С. 17-21. 9. Панов М.І., Тихий В.П. Поняття злочину // Вісн. Конституц. Суду України. – 2004. – № 1. – С. 88-95. 10. Правила обліку дорожньо-транспортних пригод: Затв. пост. КМ України від 3 серпня 1993 р., № 12 // ЗПУ України. – 1993. – № 12. – Ст. 266. 11. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва: постан. Пленуму Верхов. Суду України // Вісн. Верхов. Суду України. – 2009. – № 8. – С. 15-19. 12. Тер-Акопов А.А. Ответственность за нарушение специальных правил поведения. – М.: Юрид. лит., 1995. – 176 с. 13. Уголовный кодекс Украины: Науч.-практ. комментарий / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – Изд. 5-е. – Харьков: ООО «Одиссей», 2008. – 872 с.

**ДЕЯНИЕ КАК ПРИЗНАК ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ СОСТАВА
ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 272 УК УКРАИНЫ**
Крайник Г.С.

Статья посвящена проблемам объективной стороны нарушения правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью (ст. 272 УК Украины). Предлагаются научные рекомендации по применению этой статьи.

Ключевые слова: нарушение правил безопасности, деяние, работы с повышенной опасностью, безопасность производства.

**ACTION AS A FEATURE OF THE OBJECTIVE SIDE OF A CRIME,
FORESEEN BY THE ARTICLE 272 OF THE CC OF UKRAINE**
Krynik G.S.

This article is devoted to the research of the problems the of objective side of violation of a rules of safety while fulfilling risky jobs (article 272 of the Criminal Code of Ukraine). The scientific recommendations and propositions directed to usage of that article are granted.

Key words: violation of the rules of safety, action, risky jobs, safety of manufacture.

Надійшла до редакції 29.10.2009 р.